

nossal, aki az úttörők kálváriáját járta és nagy utódjával Széchenyi Istvánnal. Az első, akárcsak Tessedik, kolozsvári székfoglaló beszédében megható módon kérleli álmos, mámoros szemű népét, hogy ébredjen fel tunyaságából, kutassa nyomorúsága forrását és kutassa, mi az oka annak, hogy ifjaink „a haza reményei bölcsőtől fogva a tudatlanság feneketlen mélységében vannak elmerülve és felnöve sem látják sohasem a világosságot.” A célok és utak azonosságát nem nehéz kimutatni, de a magyar problémák megoldásához szükséges heroizmus sem hiányzott egyikőjükből sem. Ugyancsak Apácai írja a Tanácsban: Gondolj merészet és tedd rá életedet! Mindketten így cselekedtek. Így Széchenyi is, aki a tiszavidéki pusztaság problémáit a Nagy Magyar Parlag kérdéseivé szélesítette ki és ezáltal Tessedik még partikuláris jellegű törekvései országos jelentőségre tettek szert.

Hanzó Lajos.

Az igazgató szerepe a tanárok továbbképzésében és az osztályfőnököknevelésben).*

Az igazgató szerepéről beszélünk, tehát legelsősorban magáról az igazgatóról kell szólnunk. Vajjon megvannak-e mindazok a személyi és tárgyi feltételek, amelyek lehetővé teszik az igazgatónak, hogy pedagogarcha szerepét a kívánatos mértékben betölthesse? Azt hiszem: ebben a tekintetben az igazgatók véleménye egyöntetű lesz. Nemcsak hogy hiányzanak ezek a feltételek, hanem inkább még mesterségesen is túlsok és gyakran felesleges akadály gördül az igazgató igazi munkája, valódi hivatása teljesítése elé.

Kezdhetjük mindjárt azon, hogy az igazgatók kiválogatása sem mindig megfelelő. Nem az arravalóság szabja meg azt, hogy ki legyen az igazgató, hanem igen sokszor a protekció, az atyafiság, a felekezeti szempontok, a politikai pártállás vagy pártpolitikai tevékenység, s olyan körülmények, amelyek nem éppen a hivatás helyes betöltésének a kritériumai. Egészen jogos ugyan az az ellenvetés, hogy nincs mód és lehetőség az igazgatók helyes kiválogatására, hiszen senkinek sincs a homlokára írva, hogy vajjon jó igazgató válnék-e belőle, az pedig elég gyakran megesik, hogy a kiváló tanárból gyenge igazgató lesz.

S ezen a vonalon kellene az igazgató egyik legfontosabb és leghasznosabb tevékenységének érvényesülnie! Társakat és utódokat kellene nevelnie a középiskolák számára. Ezt persze csak úgy teheti meg, ha egy-egy arra alkalmas tanárát 3—4 évre helyettes igazgatói megbízással láttatja el, azt az iskola életének minden mozzanatával megismerteti, az adminisztráció, a tanári munka, az ifjúsági

* A szegedi tankerület középiskolai igazgatóinak és tanulmányi felügyelőinek decemberben tartott értekezletén elhangzott előadás; megállapításai és ösztönzései azonban — úgy érezzük — egyetemesen érintik mindenfokú iskolai nevelésünket.

egyesületek vezetésére, irányítására, ellenőrzésére szoktatja, s tapasztalatairól feletteseinek lelkiismeretesen és hűségesen beszámol, hogy a kinevezéseknél a kiváló tanárok igazgatói tisztségre való alkalmasságáról pontos lelki képek álljanak rendelkezésre. Az igazgatók jelentéseit ellenőrizné a főigazgató, akinek gondoskodnia kellene arról, hogy valóban az arra legérdemesebbek kerüljenek az igazgatói irodákba.

Szaporodnak a bajok és nehézségek, ha a már kinevezett vagy megválasztott igazgató munkájára gondolunk. Évről-évre és napról-napra növekedő szomorúsággal kell megállapítanunk, s kötelességszerűen, a magyar középiskola komoly érdekeit féltő aggodalommal kell minduntalan hangsúlyoznunk, hogy az igazgató ma már alig tud igazi hivatásának eleget tenni. Az adminisztráció mai túlburjánzása miatt az igazgató ma már nem is annyira vezetője és irányítója a gondjaira bízott iskolának, hanem iktatója, irodatisztje, finánca és aktagyárosa. Nem az igazgatót, hanem az iskolát, és a nevelés mindennél fontosabb érdekeit kellene megmenteni attól, hogy az igazgató olyan rubrikázással, vonalozással, írógépeléssel rontsa az idegeit és lopja a százszor hasznosabban is értékesíthető időt, amit egy közepes képességű négy polgárit végzett irodatiszt talán még jobban meg tudna csinálni, mint ő. Hiszem és vallom, hogy a középiskola munkájának a tökéletesítéséhez csakis azon az úton juthatunk el, amelyen fel tudjuk szabadítani az igazgató idejét az iskola nevelő munkájának az irányítására.

Ennek egyik módja volna az ú. n. segédhivatali kezelőszemélyzet beállítása az igazgatói irodákba. Ha az irodai ügykezelésben kiképzett irodatiszt ott állana az igazgató rendelkezésére, sokkal pontosabb lehetne az adminisztráció, de — ami fontosabb — sokkal jobb lenne a nevelés és tanítás munkája is. Megtanulhatnánk a romániai iskoláktól az igazgatói titkárságok rendszerét, mert az erre kiadott kevés pénz hihetetlen nagy kamatot hozna szellemiekben az iskolák számára.

A másik mód lenne az, hogy nemcsak hangoztatnánk, hanem meg is valósítanánk az adminisztráció egyszerűsítését. Távol áll tőlem, hogy rendetlen, pontatlan, hiányos, egyszerűen rossz adminisztrációval megelégednék az igazgatók részéről. Az adminisztrációnak igenis gyorsnak, pontosnak és rendeznek kell lennie. De meg kell szabadulnunk a felesleges irka-firka ballasztjától. Hányszor kell kimutatásokat készítenünk olyan adatokról, amelyek a már régebben felküldött kartotékok adataiból könnyen kiolvashatók! Hányszor kell olyan dolgokban is felső hatóságok engedélyét kérni, amit a magunk hatáskörében is el tudnánk intézni! Meg vagyok arról győződve, hogy ha nagyobb hatáskörrel, több felelősséggel ruháznák fel az igazgatókat, és szigorúbban ellenőriznék, illetve ha hibázik, szigorúbban eljárának ellene, nagy lépéssel közelebb jutnánk az adminisztráció egyszerűsítéséhez. A bizalmatlanságot ki kellene küszöbölni.

Nézzük meg most már, hogy a hivatása magaslatán álló igazgató, akinek a munkája előtt minden gátló akadályt elgördítettek, mit tehet a tanárok nevelése érdekében.

Vizsgáljuk meg elsősorban azt az anyagot, amit nevelnünk kellene: a tanárságot. Ismerjük be, hogy csudálatosan bogaras, fegyelmezhetetlen, egyénieskedő, érzékeny, önfejű társaság vagyunk! Érdemes volna ennek az okait kikutatni. Bizonyára az elméleti képzettség, a hideg és magas tudományokkal való foglalkozás, a tantérem katedrájának fejletlen gyermekek felett trónoló magassága, a felebezhetetlen bírói ítélkezés lassan elhatalmasodó igényei is hozzájárulnak a nehezen kezelhető tanári természet kialakításához. Anynyi bizonyos, hogy nem könnyű dolga van annak az igazgatónak, aki 14—20 tanárból álló testületében tapintatosan és mégis erélyesen, alkalmazkodva és mégis eredményesen akar vezetni és irányítani. Sokat kell laviroznia, sokat kell nyelnie, sokszor kell csalódnia, de mindig meg kell bocsátania, mindig újra kell kezdenie, — mert ez a kötelessége, és ez a hivatása.

Ezen a nagy általánosságon belül tapasztalatom szerint két nagy csoportra osztható a tanárság: az öregek és a fiatalok csoportjára. Az öregedés nem az anyakönyvi korral következik be. Vannak örök-ké fiatal tanárok, az igazi nevelői lelkületű emberek, akiket nem tanítani kell, hanem akiktől tanulni lehet és tanulni kell nemcsak az igazgatónak, hanem még a magas közoktatásügyi tanácsnak is. A másíkfajta öreg tanárnál a megöregedés néha 10, néha 20 éves tanári szolgálat után következik el. De láttam már 30 éves, 6 évi szolgálat után megöregedett tanárokat is. Akikben nincs lendület, munkájukat hivatalnoki egyhangúsággal és szürkeséggel végzik, módszereikben és eljárásaikban korán megcsontosodtak, tudományos könyvet és folyóiratot a kezükbe soha nem vesznek, s még ma is a Fehér Ipoly fizikájával vagy a Kis Lajos történetkönyvével gyötrik a tanulókat. Ezen a kategórián segíteni nem lehet. Nagyon elég, ha az igazgató óvatos lelki kezeléssel és hatásokkal némileg enyhíteni tudja azokat a veszedelmeket, amik az ilyen tanárok munkája nyomán az ifjúságra nehezednek.

Sokkal fontosabb és nagyobb a második csoport: a fiatal tanárok csoportja. Ezt nemcsak lehet, de kell is nevelni.

Mindenek előtt meg kell állapítani, hogy a mai tanári utánpótlás színvonala mélyen alatta van a régi tanári utánpótlásénak. Régebben csak a tiszta jeles tanulók, a praematurusok mentek tanári pályára. Ma már a jobb tanulót alig lehet rákényszeríteni arra, hogy tanárnak menjen. Egynéhány szerencsés kivételtől eltekintve, akiket a lelkük hajt a nevelői és a tudományos foglalkozás lehetőségét nyújtó tanári pálya felé, csak azok mennek a mi pályánkra, akik a mérnöki, orvosi, állatorvosi fakultások költségeit nem bírják, és valamilyen más okból jogászok sem akarnak lenni. Ezen azonban nem szabad csodálkozni. A társaság társadalmi és anyagi megbecsülése olyan szégyenletesen alacsony színvonalon áll, hogy vonzó hatás helyett inkább eltaszítja a felé gondolókat. S meg kell mondanunk egészen nyíltan és őszintén, hogy hiábavalónak tartunk minden frázist és minden erkölcsi prédikációt, hiábavaló és eredménytelen az idealizmusra való hivatkozás, — mindaddig, amíg a tanárságnak megfelelő fizetést és megfelelő előmenetelt nem biztosítanak, addig a tanári utánpótlás színvonalát emelni, a néhány év alatt katasztró-

fálissá válható tanárhányt enyhíteni nem lehet. Szakítanunk kell végre azzal a veszedelmes, kultúraellenes jelszóval, hogy a magyar közoktatásügynek mezítlábos apostolokra van szüksége, és bátran, a ránkbizott iskolák érdekeiért érzett felelősségünk tudatának a súlya alatt nyomatékosan hangoztatnunk kell, hogy éppen ellenkezőleg: a magyar közoktatásügynek jól fizetett, független, nyugodt életet élő tanárságra van szüksége. Ez nemcsak az utánpótlás biztosításának és színvonalemelésének elengedhetetlen feltétele, hanem a tanárság továbbképzésének is. Mert továbbképezni csak azt a tanárt lehet, haladni csak az a tanár hajlandó, és csak az a tanár tud, akit a mindennapi élet sorvasztó gondjai nem nyomnak a földre, aki tud cipőt, ruhát, könyvet vásárolni magának és gyermekeinek, aki vidékről is képes 2—3 gyermeket is az egyetemen neveltetni, és aki nem kénytelen disznóhizlalással, gazdálkodással, álnéven üzött kereskedéssel biztosítani a megélhetést családja számára. Ezt pedig a mai tanár nem mondhatja el magáról.

Ne mondjuk azt, hogy ilyen „forradalmi“ hangot nem szabad használni a tanárság kérdéseinek a tárgyalásánál. Mert az igazság, amit magunk között a magunk helyzetéről elmondunk, soha sem lehet forradalmi. Az igazság őszinte feltárása nélkül gyógyulásra sohasem számíthatunk. A felelősek pedig mi vagyunk a magyar középiskola sorsáért és jövőjéért. Az természetesen előttem is, mindnyájunk előtt tisztán áll, hogy a háború idején helyzetünk nagyobb arányú megváltoztatását, megjavítását nem kérhetjük. Most minden erőnek a háború erőteljes folytatására kell irányulnia, s a tanárság legfeljebb annyit kérhet, hogy a legkirívóbb igazságtalanságok és aránytalanságok szűnjenek meg, amint arra lehetőség nyílik.

A tanárság továbbképzésének leghatásosabb módja tehát: a tanárság anyagi helyzetének megjavítása, nem az igazgatón múlik. Az igazgatónak azt az anyagot kell továbbképeznie, amit kézhez kap. Lássuk, mit csinálhat ezzel a kézhez kapott fiatal tanárgenerációval.

Érzem, hogy jó munka végzéséhez most egy hosszú tanulmányt kellene közbeiktatnom a tanárnevelés céljáról, módszereiről és anyagáról. Lélektani alapon, filozófiai megvilágítással, gyakorlati tapasztalatok tanulságait felhasználva meg kellene rajzolnunk az ideális tanár alakját, hogy ennek az elérésére buzdítsuk és vezessük a kollégákat. Aztán rá kellene mutatnunk arra, hogy hol vannak hiányosságok, milyen képességek, lelki tulajdonságok szorulnak a tanárban fejlesztésre, tökéletesítésre, s végül meg kellene állapodnunk abban, hogy célunk elérésére milyen módszerek, milyen eszközök a legalkalmasabbak. Vaskos kötet sem lenne elegendő ennek a kérdésnek a kibogozására, és minden oldalról való megvilágítására. S még akkor is nagy maradna a hiányérzetünk, komoly ellenvélemények hangoznának el. Erre sem időnk, sem helyünk most nincs. Meg kell elégednem azzal, hogy 16 éves igazgatói tapasztalatom alapján néhány impresszióval próbáljak anyagot szolgáltatni.

Milyen legyen a jó tanár? Olyan kérdés ez, amelyről állandóan gondolkoznak és vitatkoznak, de valószínűleg sohasem fognak eldönteni. Mert nemcsak az ókori Róma tanárának volt egészen más qua-

litásokra szüksége, mint a XVII. század erdélyi kollégiumi tanárainak, vagy a XX. század japán tanárának, de egészen más tulajdonságok lesznek értékesek a fővárosi leányiskola felső osztályaiban és egy vidéki fiúgimnázium alsó osztályaiban tanító mai magyar tanár lelkében is. Talán a szerénység vezet legjobban célhoz, és nem fogunk messzire járni az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy az a jó tanár, aki tud alkalmazkodni a történelmi kor, a környezet, az ifjúság, az egyes tanulók adottságaihoz, és meg tudja találni azokat az eszközöket, amelyek a legkönnyebben elvezetik a nevelés nagy céljához: az ifjú lélek helyes irányú kibontakoztatásához. Tudom, hogy sokfelől bele lehetne kötni ebbe a vulgárisnak látszó megállapításba, s hogy nem mentes az a circulus vitiosus látszatától sem, de valószínűleg többet a legnagyobb képűbb meghatározással sem mondhatnánk. S alig hiszem, hogy ankétek, szülőknek, tanulóknak, pedagógusoknak kiosztott kérdőívek ezreinek a válaszából is többet fogunk tudni kihámozni.

Mégis: a tapasztalat megtanít rá, hogy a tanártól tudatosan kialakított világnézetet, megfelelő szakképzettséget és egy sajátosan nevelői lelkületet kívánjunk meg, ha számot akar tartani a jó tanár elnevezésére.

A tudatos, tudományosan megalapozott világnézetet régebben általános műveltségnek neveztük. A ködös, megfoghatatlan és elérhetetlen általános műveltség elnevezés helyett azonban célszerűbb a tanártól tudatos világnézetet követelni, mert valóban nem elég egy nagy halom tudás, sokkal fontosabb, értékesebb és hasznosabb, ha a tanárnak világnézete határozott, vagyis ha tudományos alapon, egységes következetességgel, valláserkölcsei és magyar nemzeti szempontok szerint értékeli tudja a dolgokat, eseményeket és jelenségeket. Az ifjúságot éppen erre a helyes értékelésre kell szoktatnunk és nevelnünk. Kell tehát, hogy elsősorban a tanár tudjon helyesen értékelni.

Tehet-e valamit az igazgató a helyes világnézet kialakítása érdekében? Nemcsak tehet, hanem tennie is kell! Ebből a szempontból a felekezeti iskolák nagy előnyben vannak az államiak fölött. Ezért is állanak nevelésügyi szempontból a felekezeti iskolák az államiak előtt. Mert a felekezeti iskolák tanártestületének a világnézete majdnem egységesnek mondható, s ha egyéni különbségek akadnak is természetesen, az értékelés szempontjai nagyjában és egészében az evangélium talajából nőnek ki. Erre kellene törekedniök az állami igazgatóknak is. S ezt a célt a tanári szoba közszellemének az egészségessé tétele által érhetjük el. Merem állítani, hogy 3—4 óráközi szünet megfigyelése a tanári szobában majdnem teljes bizonyossággal megmutatja, hogy jó nevelő munka folyik-e az iskolában vagy sem. Ahol a tanárok bejönnek a tanári szobába és nem köszönnek egymásnak, vagy minden sarokban elkülönült suttogó társaságokat találunk, ahol általános a rideg és hideg „kolléga urazás“, és ökölbesorított kezekkel vitatkoznak a kartársak, ott lehet jó a tanítás eredménye, de nevelésről alig-alig lehet beszélni. Ha a tanári szoba közösségi szelleme nem tud kialakulni, hogy ala-

kulhat ez ki a diákok közt, hogy várható ennek az ifjúságnak a nemzeti közösségbe való beillesztése és beilleszkedése?

Ennek az egészséges tanári közszellemnek a kialakítása szerintem az igazgató egyik legfontosabb kötelessége. Tapasztalatból tudom, hogy milyen nehéz feladat ez. Különösen ma, amikor nemcsak a megélhetés gondjaitól nyomott tanárok idegessége, hanem éppen a világnézeti küzdelmek és válságok akadályozzák ennek az egységes és egészséges közszellemnek a kialakulását. De ezek a nehézségek még nyomatékosabbá teszik az igazgatók ezirányú kötelességeit. S eszközök és módok mindig maradnak a cél megközelítésére. Mindenekelőtt és elsősorban a jó példa. Módszer tekintetében pedig ez az igazgató legfőbb kötelessége: a jó példaadás. Legyen tehát az igazgató a legjobb példa a világnézet következetes érvényesítésében. S ragadjon meg minden alkalmat a tanárok egységes értékelési szempontjainak a formálására. Nem elegendő az, ha kellő számban biztosít folyóiratokat és könyveket. A felvágatlan folyóiratok és könyvek tömege csak üres csillogás és terméketlen ballaszt az iskolák külsején. Fel kell hívnia egyik-másik könyvre, a folyóiratok érdekesebb cikkeire a testület figyelmét. Értekezleteken az iskola életének legaprólékosabb jelenségeivel kapcsolatban is törekednie kell a közös nevezőre hozásra. Felkérhet egyes kollégákat arra, hogy érdekesebb, közérdekű olvasmányaikról számoljanak be a testületnek. Ne zárkózzék be irodájának elefántcsonttornyába, legyen testvére a tanárainak, mert csak így várhat tőlük testvéri támogatást. Az óráközi szüneteket töltsse együtt a lehetőség szerint a kollégáival, érdeklődjék bajaik, kívánságaik, terveik felől, s igyekezzék azokon tőle telhetőleg segíteni. 14 tanár hihetetlen erőt jelent, ha megvan az összetartás közöttük, s nem is vehető számításba, ha egyenetlenség él soraikban, — még nevelésügyi szempontból sem.

Szorosan kapcsolódik ehhez a tanárok beilleszkedése a közösségbe: a nemzeti, az egyházi, a társadalmi közösségbe is. Különös jelentősége van ennek a kérdésnek kisebb városokban (s ebből a szempontból hazánkban talán csak egyetlen nagyváros van: Budapest), ahol a tanárt mindennapi életében is ezer és ezer vizsgálódó diák- és szülői szem nézi. A vidéki tanár nemcsak a tanteremben, hanem egész életével, életének minden percében és minden megnyilvánulásában nevel. (Hogy csak a legkirívóbb eseteket említsem: tudjuk, milyen helyrehozhatatlanul káros hatása van a tanári élet kisebb-nagyobb defektusainak különösen vidéken. A részeges, kártyás, rossz családi életet élő, tékozló, harácsoló tanár életének nyitott könyvéből a diák és a szülő minden legkisebb szennyet nagyító üvegen át lát, s ezek a hibák bizony eredménytelenné teszik a tanár minden jó igyekezetét. De így van ez kisebb dolgokban is). A fiatalabb tanárgenerációt tehát be kell illeszteni a társadalom keretei közé.

Tudnia kell a tanárnak azt is, hogy nem ókorban, nem is a tudományok hűvös és idegen bolygóján él, hanem a mai életben, érző és gondolkozó emberek között. Ezt is szükséges állandóan a tanárok szeme elé tárni. S a világgyűlölő, holdkóros, emberkerülő tanár jó nevelő, ifjú lelkek szuggesztív irányítója, szívesen hallgatott tanácsadója nem lesz soha.

A szakképzettségre a tanárnak feltétlenül szüksége van. Különösen a felsőbb osztályokban. Bizonyos azonban, hogy nem a legmélyebb tudományos szakképzettség a katedrán tanító tanár legfontosabb tulajdonsága. A tudós nem a középiskolai tanterembe való, hanem az egyetemi katedrára, vagy a kutató laboratóriumba. A régi mondás szerint a tanárnak a „bőviből“ kell ugyan merítenie, de kétségtelen az is, hogy a mai kor rohanó tempója a tudós kutató idejének minden percét igénybe veszi, föltétlenül egyoldalúvá teszi, s így a gyermeki lélek fejlesztésének apró-cseprő munkáira sem időt, sem ideget nem hagy. Ezért látunk sokszor szomorú példákat arra, hogy igazi tudós jellegű tanárok mennyire nem tudnak középiskolában nevelni.

Mégis meg kell követelnünk azt, hogy a tanár tartson lépést szaktudománya fejlődésével. Az a tanár, aki nem ismeri Kassák Lajost vagy József Attilát, aki semmit sem tud a rádióról vagy az atomrombolásról, akit a Trianon után történt világtörténelmi események már nem érdeklí, s aki még mindig Darwinnál és Linénél tart, az lassan nevetségessé válik a diákjai előtt, s ismerje bár a középkori irodalmat, a római történelmet, az összes virágok latin neveit a legtökéletesebben, nevelői hivatásának teljesítésére alkalmatlanná válik.

Szakképzettséget nem nyújthat az igazgató tanárjának. Legfeljebb biztatja ennek a továbbfejlesztésére, s megszerzi a számára azokat a könyveket, amelyekre szüksége van. Megismétlem azonban azt a javaslatomat, amelyet már régen terjesztettem elő, s amellyel szerintem a szakképzettséget állandóan színvonalon lehetne tartani. Bármilyen különösen hangozzék is, be kellene vezetni azt, hogy magasabb főtési osztályba csak az a tanár léphet, aki bizonyosságot tud tenni arról, hogy szaktudományainak a haladásával lépést tartott. Nem szigorú cenzurájú vizsgálatra gondolok. Szerintem talán az is elég volna, ha minden szaktárgyból évenként kijelölnének egyetlen szakkönyvet, s ennek a 9 szakkönyvnek (9 évenként lépünk elő egy-egy fizetési osztállyal) az elolvasásáról kellene csak beszámolnia az előlépő tanárnak.

Legfontosabb és leghasznosabb tulajdonsága a tanárnak a sajátos nevelői lelkület. Az egyik tanár belép egy teljesen idegen osztályba, s a másik percben minden gyerek szeme szeretettel és figyelemmel csügg rajta, — a másik tanár pedig sokszor nagy tudással, kínos előkészületek után, buzgó igyekezettel lép diákjai közé, s ki-nevetik, nem hallgatnak rá, eredménytelen a munkája. Honnan van ez a szuggesztivitás, milyen összetevői vannak az ú. n. tanári tekintélynek, azt nem tudhatjuk. Isteni adomány ez, amit elsajátítani alig lehet. De hiányát lehet enyhíteni komoly jóakarattal és jószándékkal.

A tanár, a diák és a tanítási anyag az a hármasság, amiről ebben a vonatkozásban beszélnünk kell.

Bizony kellene és lehetne erről is nagyon sokat beszélni. De itt is elégedjünk meg néhány gyakorlati, tapasztalati megjegyzéssel. Különösen a fiatal tanár előtt kell igen gyakran hangsúlyozni, hogy az iskola nem a tanárért, hanem a diákért van. Hogy a diák nem rubrika, nem aktaszám, hanem érző, gondolkodó egyéniség, aki még

hozzá a szülői háznak féltett és drága kincse, s akit a szülők bizalommal és megnyugvással küldenek az iskolába, hogy ott nevelődjenek. Méltóknak kell lennünk erre a bizalomra. Tisztelnünk kell a diák egyéniségét ugyanúgy, ahogy a magunk egyénisége számára megköveteljük a tiszteletet. S gondolni kell állandóan arra, hogy milyen katasztrófális hatása van gyakran egy-egy hibás, téves intézkedésnek. Emlékezzünk vissza diákkorunkra, s emlékezzünk vissza: hányszor szúrt belénk és maradt a lelkünkben a tövis egy-egy tanári intézkedés nyomán. Emlékezzünk vissza azokra a tanárainkra, akiktől drága útravalókat kaptunk életünk számára, s olyan tanárok igitkezzünk lenni, amilyeneket a magunk számára szerettünk volna. Ezeket szoktam én igen gyakran hangoztatni a tanárok előtt, — talán nem is egészen sikertelenül.

Sok nehézségre akad a fiatal tanár a fegyelmezés kérdésében. Arra szoktam tanítani a hozzám kerülő tanárokat, hogy szokatlan, váratlan és első pillantásra néha megdöbbentő esetekben ne ítélkezzünk hirtelen. Mondjuk azt a diákoknak: „Fiaim, most annyira méregbe hoztatok, hogy nem is merlek benneteket megbüntetni, mert félek magamtól, hogy igazságtalan lennék. Holnap meg fogjátok kapni büntetéseket!” Sok kellemetlenségtől menekülünk meg, ha a diákcsiny után csak másnap szabjuk ki a büntetést.

Bevallom, hogy az én testületem tagjai néha azzal vádolnak, hogy túlságosan diákbarát vagyok. Tudom, hogy sok igazgatót éri ez a vád, hiszen az igazgató az éremnek azt az oldalát is látja, ami a tanár előtt legtöbbször rejtve marad. Nagyon jó sokszor hangoztatni a tanárok előtt, hogy a diák és a tanár összeütközései közül 996 nagyon símán elintéződik a nélkül, hogy erről akár az osztályfőnök, akár az igazgató tudomást szerezne. Abban a 4 esetben azonban, amelyik 1000 eset közül az igazgató elé kerül, legtöbbször a diáknak van igaza. Mert ha nem így lenne, nem is merné az a diák igazgatója elé hozni az ügyet.

Ugyanilyen gyakran kell azt is emlegetni, hogy a tantárgy sohasem cél, hanem mindig csak eszköz a nevelés szolgálatában. Nem latin- és matematika tudósokat akarunk nevelni, hanem művelt, jellemes embereket. Ezért az osztályozásnál sem a tárgyat, hanem az embert kell osztályozni. A fiatal tanárok nem szeretnek jeles osztályzatot adni. Pedig az iskola nem büntetőjárásbíró, hanem nevelő intézet. Nálunk a büntetésnek és a jutalmazásnak egyaránt megvan a jogosultsága és jelentősége. Nem szabad sajnálni a diaktól a jelest, ha igitkezett, becsületesen dolgozott, és elérte azt az eredményt, amit egy középiskolai tanulótlól elvárhatunk. A „jeles csak Goethe” szép elv, de nem való a középiskolába. Jó erről sokszor beszélni, mert éppen az osztályozás igazságtalanságai rendítik meg a diákok, a szülők és a társadalom bizalmát a tanárban és az iskolában egyaránt.

Vannak bajok a tanítási eljárás körül is.

Ezer és ezer példa volna még, amelyeket meg kellene beszélnünk, hogy beilleszthessük a fiatal tanárokat az iskola munkaközösségébe, szóval neveljük őket a magyar kultúra hivatásos fejlesztőivé.

De ne beszéljünk már másról, csak a módszerről, ahogy ezt a nevelést az igazgatónak végeznie kellene.

Meggyőződésem szerint minden nevelésnek egyetlen lehetséges alapja a szeretet. Az a tanár, aki a diákot nem szereti, s akit a diákok nem szeretnek, nevelni nem tudhat. Nem értéktelen népszerűséghajhászásra gondolok én, hiszen jól tudjuk, hogy nem a népszerűséget kereső tanárt szeretik a diákok. Sokszor a ridegnek, keménynek látszó tanár felé irányul a diákok szeretete. Azt hiszem, a legfontosabb, hogy a diák belülről megérezze, hogy a tanár valóban szereti őt, még ha nem is mutatja.

Ugyanez áll azonban az igazgatóra is. Aki nem szereti a tanárt, az nem is alkalmas a nevelésre és a vezetésére. Egységes és mindenre alkalmazható jó módszert itt még kevésbé lehet megállapítani, mint a diákok nevelésénél. Minden igazgatónak megvan a természetéből következő módszere, és az egyéniségéhez illő eszközei, ezeket az eszközöket és módszereket kell alkalmaznia a tanárok egyéniségéhez. Uniformisba bujztatni a tanárt és az iskolát, kaszárnyát csinálni a tanári szobából és a tanteremből nem szabad. Hiszen a mai korszerű katonaság is inkább a megfordított utat követi már, és iskolát akar a kaszárnyából csinálni. Jó lenne bizony, ha ebben a tekintetben is tanulnánk a katonáktól!

Mondanom sem kell azonban, hogy a tanárok nevelésének is a példaadás a leghatásosabb eszköze. Ezt is nagyon meg kellene szívlelni, amikor az igazgatók kiválogatásáról van szó. Munkában, kötelességteljesítésben, felelősségérzetben, a diákok és az iskola szeretetében, lelkiismeretességben, pontosságban az igazgató legyen az első a tanárai között. Akkor fognak is tőle jót tanulni, akkor meg is értik intencióit, s igyekeznek is alkalmazkodni hozzá és intencióihoz. Arra nincs szükség, hogy az igazgató csálhatatlan órakulumnak higgye és játssza ki magát. Elég intelligens a tanár ahhoz, hogy meg tudja különböztetni az aranyat a flittertől. Emberi mérték szerint, kellő alázatossággal, gyengeségünk és erőtlenségünk tudatában igyekezzünk a szolgálatban elsők lenni, és nem a hatalmaskodásban, mert nem a külső drill, hanem a belső, lelki fegyelmesség az, amire az iskolának szüksége van.

Rátérhetünk most már a dolgozatunk másik részére: az osztályfőnökök nevelésére.

Nem annyira az iskola, mint sokkal inkább az osztály az a zárt nevelési egység, amelyik az iskolában a család szerepét átveheti, sőt tovább fejlesztheti, s amelyik a keretei közé tartozó ifjú lelkében maradandó és jó hatások kialakítására alkalmas. Közismert igazság, hogy ugyanazon iskola egyes osztályai között is micsoda lényeges különbségek vannak nemcsak az osztályok szellemi színvonala, hanem erkölcsi magatartása, kötelességtudása, megbízhatósága, jólneveltsége, engedelmessége tekintetében is. S az is közismert, hogy ezeket a tulajdonságokat, az egyes osztályok közszellemét nem a véletlenség alakítja ki, mert hiszen ebbe a közszellembe többnyire zökkenő nélkül bele szoktak illeszkedni az idegen iskolákból jött, vagy a saját iskolánkból ismétlésre bukott, más osztályok közszelleméhez

szokott tanulók is. Kétségtelen, hogy az osztály közszellemének kialakítására az osztály tagjainak alapvető lelki tulajdonságain kívül az illető osztályban tanító tanároknak van a legnagyobb befolyásuk. Emlékeztetek arra a mindnyájunk által tapasztalt tényre, hogy azok a legkomolyabb, legjobb, legkedvesebb osztályok, amelyeket a lehetőség szerint 8 éven át ugyanaz a tanári garnitúra vezetett fel az érettségig.

Le kellene ebből szűrniünk a tanulást, s ki kellene használnunk minden lehetőséget arra, hogy az egyes osztályokat egészséges közszellemű, családi közösségekké alakítsuk. Ezt azonban csak az osztályfőnöki tisztség intézményes kifejlesztésével tehetjük meg. Ma az osztályfőnök majdnem csak adminisztrátora az osztálynak. Kiállítja a személyi lapokat, ellenőrző könyveket, tanulmányi értesítőket, anyakönyveket, ellenőrzi az osztálynaplót, igazolja a mulasztásokat, egyszóval azt az irodai munkát végzi, aminek a nevelés igazi munkájához alig van valami köze, s amelynek legnagyobb részét igazság szerint le is kellene venni az osztályfőnökök vállairól.

Az lenne a helyes, ha az osztályfőnök igazi pater familias lenne a maga osztályában. Ha helyettesítené az apát, érdeklődnék a gyermek fejlődése, olvasmányai, szórakozása, barátai, kívánságai iránt, tanulmányozná a természetét, tanácsokat adna neki nemcsak tanulmányi, hanem iskolán kívüli kérdésekben is, s lenne a tanulók számára olyan felnőtt testvér, olyan kedves jó barát, akihez nagyobb bizalommal fordulna a gyermek, mint a szüleikhez, — hiszen tudjuk, hogy a gyermekek szégyellnek bizalmasak lenni szüleikhez, aminek ide nem tartozó természetes okai vannak. Milyen sok bajnak, mennyi szerencsétlenségnek, mennyi kisebb-nagyobb lelki tragédiának tudná az ilyen osztályfőnök elejét venni!

De vajon tehet-e valamit az igazgató abban a tekintetben, hogy ilyen osztályfőnököket neveljen az iskola számára? Természetesen tehet, ha nem is sokat. Mert bizony itt megfelelő lelki adottságra, megfelelő nevelői lelkületre, igen erős szuggesztivitásra, nagyfokú gyermekszeretetre van szükség. S ezeket a tulajdonságokat az igazgató a tanárba bele nevelni nem tudja. Legfeljebb segítheti a kibontakozásban, tudatosíthatja ezek érvényesítésének a szépségeit.

Azt hiszem, hogy az igazgatónak ebben az irányban az a dolga, hogy kiválogatja az osztályfőnökségre alkalmas tanárokat, megadja a lehetőséget arra, hogy az osztályfőnök alkalmakat teremtsen az egészséges osztályszellem kialakítására, s erkölcsi és lehetőleg anyagi elismerést is juttat azoknak az osztályfőnököknek, akik munkájukat igazán jól igyekeznek elvégezni.

Eddig az volt a szokás, hogy a legtöbb heti órában tanító tanár volt az osztályfőnök is. Holott esetleg az a tanár egyáltalában nem volt nevelői lélek, s nem volt alkalmas osztályfőnökségre. Rá kellene térni arra a helyesebb módszerre, hogy csak tapasztaltabb, nevelői lelkű, gyermekszerető tanárokat tegyünk osztályfőnöknek még akkor is; ha csak kevés heti órájuk van az osztályukban. De adjunk neki lehetőséget arra, hogy a tanítási órákon kívül is összekerülhessen a gondjaira bízott növendékekkel. Közös séták, kirándulások a

határba és más városokba, osztályelőadások, osztályok közötti versenyek, a szülői ház meglátogatása, a beteg tanuló megnézése, az osztályterem díszítése, osztályteák rendezése mind alkalmas eszközök arra, hogy az osztály megszokja és megszeresse főnökét. Tanári életem legkedvesebb emlékei közé tartoznak azok az osztálykirándulások, amelyeket osztályfőnök koromban vezettem évenként 6—8-szor is szomszédos községekbe, vagy a fővárosba Mezőtúrról, amikor egy teremben aludtam a tanulókkal, s sokszor éjfélig, éjfélutánig elbeszélgettem velük, s talán még a kirándulás élményeinél is kedvesebbek és hasznosabbak voltak azok az esti kabarék, előadások, amelyeket ilyenkor minden előkészület nélkül saját mulatságukra rendeztek a fiúk. Az igazgató biztassa az osztályfőnököket ilyenekre, ismertesse meg velük ezeknek a hasznát és szépségeit, s mutasson rá, hogy nevelésügyi szempontból egy-egy ilyen kirándulás, egy-egy ilyen szülői házban tett látogatás gazdagabb eredményeket hoz, mint 10 tanítási óra.

Joggal mondhatjuk, hogy ma ilyen dolgokra még álmunkban is alig gondolhatunk. Ma, amikor egyes iskolákban 26—30 heti órában dolgoznak a tanárok, amikor a rengeteg dolgozat kijavítása, az óravázlatok készítése, és a napi élet sok gondja nyomja a tanár lelkét, lehetetlen tőle még ekkora többletmunkát is megkívánni. Ez teljesen igaz. De mégis gondolnunk kell a jövőre, s mégis meg kell mondanunk, hogy mi lenne a helyes és a szükséges!

Való azonban az, hogy igazságtalanság volna a jó tanárt, azért mert jó tanár, túlterhelni munkával, s a rosszat, azért mert rossz, felmenteni a több kötelesség teljesítése alól. Éppen ezért szükségesnek tartanám a magas osztályfőnöki díjak rendszeresítését. Nálunk tanulónként 2 P 40 fillér az osztályfőnöki díj, de már szó volt róla, hogy felemeljük 10 P-re. S én még ennél nagyobb összeget sem sajnálnék attól az osztályfőnöktől, aki valóban apja lenne az osztálynak, s aki valóban nevelné is a tanítványait. Ezzel megoldást nyerne egy másik kérdés is. Sokszor panaszkodunk, hogy a jó tanár számára nincs semmiféle jutalmazási lehetőségünk. A jó ügyvéd és a jó orvos nagyobb keresetében kapja meg nagyobb tudásának és igyekezetének a jutalmát. A jó bírót elviszik a törvényszékhez, a táblához, a kuriához. Csak a jó tanár marad éppen olyan köztanár, mint a rossz, mert az ő előmenetelének a biztosítására, jövedelmének a gyarapítására nincs mód és lehetőség. Ime: volna! Csak jó tanárból lehessen osztályfőnök, s az osztályfőnöknek adjunk tisztességes többletjövedelmet!

Itt ismételten hangsúlyozom, hogy értekezletekkel, konferenciákkal, frázisokkal, szóbeszéddel tanárt és osztályfőnököt nevelni nem lehet. Ilyen szónoklatokból és jegyzőkönyvekből túlonatúl elégünk van. S elégük van a tanároknak is! Csak a jó példa, a komoly igazgatói munka nevel, s csak a cselekedeteknek van értékük és hatásuk!

Nagy Miklós.